

חשיבותה של ההיסטוריה הצבאית

אל"מ בני מיכלסון*

במובן נוסף ההיסטוריה, היא אחת מצורות המחשבה שלנו. אנשים נוטים לומר: "ההיסטוריה מלמדת" או "ההיסטוריה מוכיחה" אולם אמירות אלה מסתמכות בדרך כלל על שיפוט אינטואיטיבי שטחי תוך כדי ראיית עובדות ולא על מחקר מעמיק של העבר. על כן יש לזכור היטב אחת מן האזהרות המפורסמות של קלאוזביץ: "מסוג כזה של שרלטנות וטיפול חובבני בהיסטוריה, צומחות מאה תאוריות הנשענות על ראייה מסולפת".

קיים היבט נוסף שבו ההיסטוריה על אף שאינה בלתי חליפית מביאה תועלת רבה. כמעט על כל קצין מוטל לכתוב דוחות מסוגים שונים, לעתים תיאוריים לעתים ניתוחיים, ולעתים תיאוריים וניתוחיים גם יחד המסכמים בהצלחות. דוח מכל סוג חייב להתבסס על ממצאי העבר שאינם ניתנים לערעור. את השימוש מן הסוג הזה בהיסטוריה הציג כבר לפני יותר תיאודור מומסן באוניברסיטת ברלין באומרו: "כל אחד מכם רבתי, כמו כל אדם חושב באשר הוא,

לחלוטין, אך במידה מספקת שלא יהיה על כל דור להמציא מחדש את הגלגל.

"העולם משתנה, התנאים משתנים וכן הנסיבות. על כן ההיסטוריה אינה חוזרת על עצמה אלא כפרפרזה."

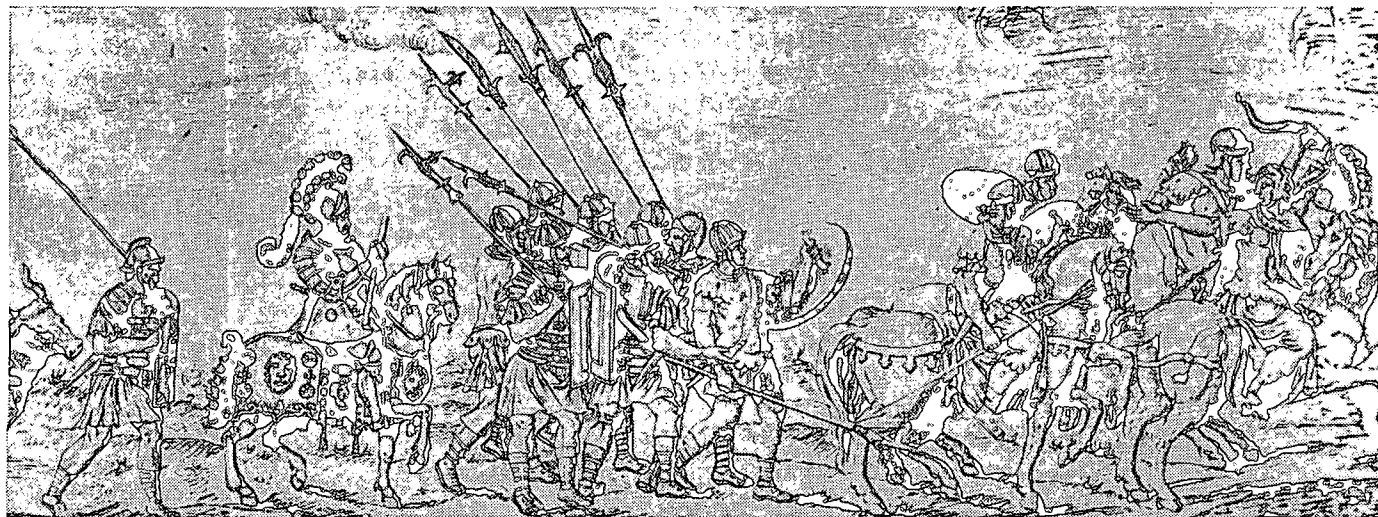
בדבריו אלה מתכוון ההיסטוריון האמריקני מרטין בלומנסון¹ הן לערכה של ההיסטוריה הקלאסית, אשר נכתבה בחלקה לפני מאות בשנים והן לכמה מספרי ההיסטוריה הצבאית הטובים ביותר, אשר נכתבו בשלושים השנים האחרונות. יש מי שיתהה וישאל מה טעם מצאו חלק ממפקדי הצבא כמו גם ראשי המדינה ללמוד כל שביכולתם מן ההיסטוריה, אך אינם רואים את חשיבות הדבר לזוטרים מהם. לאלה יש לומר כי ההיסטוריה אינה מבדילה בדרגות או במעמד.

ההיסטוריה היא לאנושות מה שהזיכרון ליחיד. אומה ללא היסטוריה תהיה אומה ללא תרבות. באמצעות הזיכרון, אנשים בודדים או קולקטיבי, מחפשים היגיון בניסיונם כדי לתכנן את העתיד.

"כעוסקים בדיסציפלינה או אומנות מסוימת, מקובל על ההיסטוריונים לחפש אחר ההתאמה, המקצב, התהליך ולבסוף המאפיין בדברי הימים. הם במסע מתמיד אחר ההיגיון, המקבילות, הדמיון והשוני וכן ההמשכיות של מה שהתרחש. כל זאת במטרה לנסות ולהבין את ההווה ואף את העתיד. הגורמים המעניינים אותם כקריטריונים הם הניסיון, המנהגים, המסורת וההרגלים אשר מכניסים סדר והיגיון בהתרחשויות העבר, ההווה ויתכן אף העתיד, זאת מפני שבתחומים רבים ואף בפרטים לא מעטים יום המחר אמור להיראות לא שונה בהרבה מהיום ומאמתול ומשלושום. בו בזמן, מחפשים ההיסטוריונים את התאונה הגורמת למשבר בקביעות או בזרימה של תהליכי ההתפתחות..."

"מה אנו יכולים ללמוד מההיסטוריה באם נשתמש בה בזהירות? היא יכולה לשחרר אותנו ממגבלות הזמן והמקום בהם נולדנו – לא

* ראש מחלקת היסטוריה במטכ"ל.

מצוי במרדף אחר המקורות ומתפקד כהיסטוריון למעשה. עליכם להיות בשני התפקידים כדי להבין כל אירוע המתרחש לנגד עיניכם. כל איש עסקים המטפל בהעברה מורכבת של נכסים, וכל עורך דין הלומד מקרה חדש נמצאים במרדף מתמיד אחר המקורות והם למעשה היסטוריונים".

הרלוונטיות לתחום הצבאי

באופן מסורתי, תפסה ההיסטוריה הצבאית בעולם משקל רב בחינוכו של כל קצין מקצועי. לאחר מלחמת העולם השנייה חלה ירידה בחשיבות העניין, מתוך הנחה שהפיתוחים החדשים של פצצות האטום והמימן הפכו כל ניסיון מלחמה קודם לחסר ערך. אולם השקפה זו אינה נחלתם של בני המאה ה-20 בלבד.

בראשית המאה ה-16 התנהל ויכוח בכתב בין שני מצביאים חשובים בני התקופה. אחד מהם, פדרו דינברה, קצין הנדסה נודע בתקופתו, אמר כי: "לנוכח הופעתם של כלי ההשמד החדשים מתעורר ספק עמוק האם ניתן עוד בכלל לדבר על תורה צבאית. כאשר נמסרה לידי חיילים מעטים היכולת להרוג מאות ואלפים, להתגבר על הביצורים החזקים ביותר, להרוס אפילו ערים שלמות, מה נותר עוד מעקרונות המלחמה, מה האסטרטגיה, מה הטקטיקה וממבנה הגייסות כפי שהכרנו אותם עד כה? מכל מקום, אין לנו עוד מה ללמוד מן העבר. מה לקח יורו לנו עתה מבצעי אלכסנדר, חניבעל וקיסר בתקופתנו, תקופת הנשק החדש – ויתכן הסופי? הלא ניתן לשער שאמצעי ההשמד הדיים יעשו בכלל את המלחמה לבלתי אפשרית בעתיד".

על כך השיב בר הפלוגתא שלו, מפקד באיבימים ומנוסה ומורו רבו – גונס לבו דה קורדובה – אשר הודות לדרכי הלחימה הבלתי שגרתיות שלו קצר ניצחונות רבים בעמדו בראש כוח קטן ולמול אויב עדיף במספר, כדברים האלה:

"אף אני אינני מתעלם מן ההתפתחות הטכנית

העצומה שגרמה, ועוד תגרום, למהפכה עמוקה בכל שדות הפעילות הצבאית ולא רק בהם. אפשר והתפתחות זו עוד תביא לידי מאזן כוחות חדש ביחסים שבין המעצמות. מסגרות מדיניות וצבאיות אשר היו עצמאיות עד עתה תעלמנה; וישארו רק גופים פוליטיים וכלכליים גדולים מועטים יחסית המסוגלים ליצור את הנשק החדש ולשאת בהוצאותיו המרובות. כך על כל פנים, יהיה מצב הדברים עד אשר ימצאו שיטות ייצור כאלה לאמצעי ההשמד החדשים שיוזילו אותם עד כדי כך כי גם הכוח המזוין של המדינה הקטנה יהא מסוגל להחזיק בהם.

"כן אינני מתעלם מכך שהתמורה הגדולה שאנו עדים לה בשדה החימוש תביא בעקבותיה תמורות רציניות לא פחות באורח ניהול קרבות ומערכות ובבניין גופי צבא.

"אולם, למרבה הצער, אינני רואה סיכוי שאמצעי המיגור החדשים יבטלו את עצם עניין המלחמות בכלל. תתנהלנה עוד התמודדויות מזוינות רבות על-פי אותם העקרונות שהיו יפים בעבר, רק אמצעי הביצוע ושיטות הביצוע ישתנו". קטעים אלה משקפים בצורה ברורה למדי את שתי עמדות היסוד בוויכוח על מגמות ההתפתחות הצבאית והתורה הצבאית, כולל ההיסטוריה הצבאית, גם בתקופתנו בעוד הראשון רואה בגורם הטכני החומרי את המרכיב העיקרי וכמעט הבלעדי, מייחס בר-הפלוגתא שלו למרכיב זה תפקיד של מכשיר למימוש עקרונות הקבע, השרירים והקיימים בכל התקופות.

עם מי הצדק בדו שיח זה? על כך אפשר ללמוד מן העובדה שהוא התנהל – על אף הצליל האקטואלי שלו – לא בימי פצצת המימן והטילים הבין יבשתיים, אלא בראשית המאה ה-16, לאחר שהופיעו הדגמים הראשונים של הנשק החם.

כאמור, הספרות המלחמתית הקלאסית

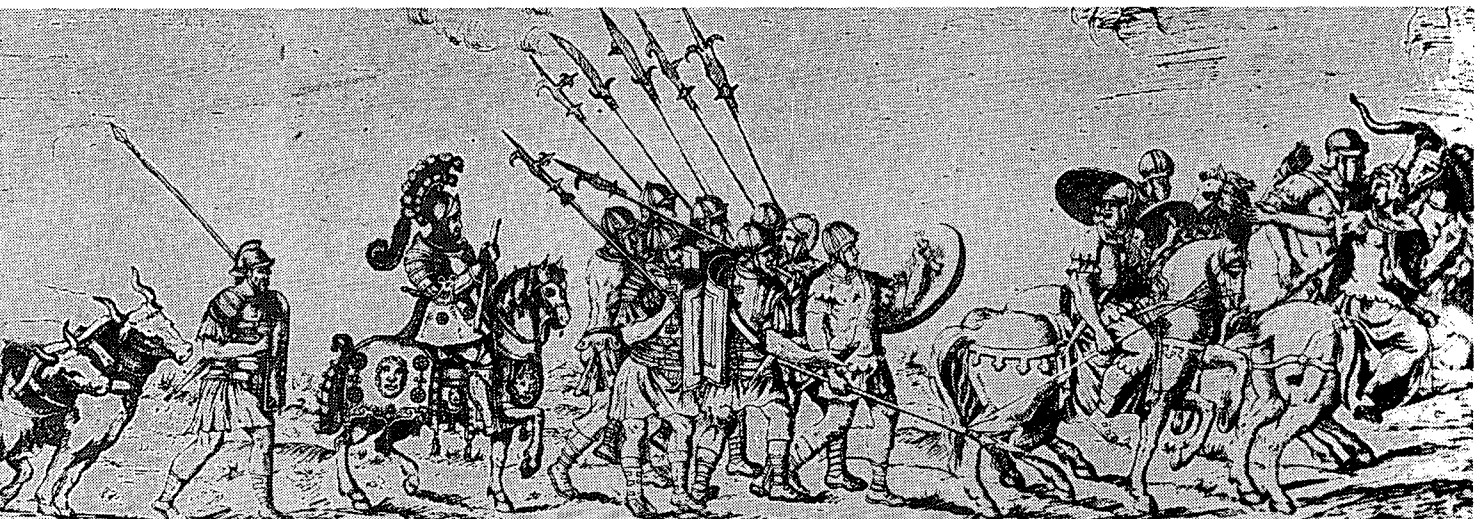
והמודרנית, הינה עשירה ומגוונת, וכללית ניתן לחלקה לשלושה סוגים: היסטוריה מבצעית העוסקת בקרבות ומערכות ומתמקדת בצדדים הטקטיים, הלוגיסטיים, האסטרטגיים ובמנהיגות; היסטוריה מנהלית וטכנית העוסקת בפעילויות הייעודיות והמקצועיות של החילות והזרועות ומקיפה את תחומי הת"ל והמבנה הארגוני, ממשל צבאי, הכשרה ואימונים, פיתוח אמל"ח, בינוי, סקרי תשתית ורפואה בצבא.

ותחום שלישי – סוג מחקר שלעיתים נוהגים לכנותו יחסי צבא-חברה והנשען בחלקו על היסטוריה, אך בדרך כלל היא אינטרדיסציפלינרית. תחום זה, כולל בתוכו כלכלה, חברה ופסיכולוגיה, ועוסק בנושאים כמו מדיניות הביטחון ויחסיה לאסטרטגיה, יחסי צבא-מדינה, שליטה בכוחות המזוינים, כוחות לקיום השלום (כמו כוחות א"ס) והתנהגות בסכסוכים.

חלוקה זו אינה היחידה הקיימת אך היא ממחישה היטב את רוח הידיעה של ההיסטוריה הצבאית ואת שימושיה. הספרות ההיסטורית, על כל סוגיה משמשת באופן מעשי את קציני הצבא בכל הדרגות ומחנכת אותם לערכים המקצועיים והאיכותיים של צה"ל. הקצינים הצעירים עשויים למצוא בהיסטוריה המבצעית והארגונית נושאים בעלי השלכה ישירה לתחומי עבודתם, בעוד הקצונה הבכירה תמצא שקצינים בכירים ימצאו שימוש חיוני למילוי תפקידם דווקא בהיסטוריה העוסקת ביחסי צבא מדינה וחברה.

הערך להתפתחותו של הקצין

מורל ורוח היחידה – כיום בעידן המחשבים, כאשר מרבים להסתמך על שיטות שונות של מדידה וכימות, חשוב לזכור היטב את הגורמים החיוניים והבלתי ניתנים למדידה במקצוע הצבאי. נפוליון אמר כי במלחמה היחס בין הרוח לכוח הוא שלושה לאחד. גנרל מרשל הגדיר פעם

מורל כ"מצב נפשי... אומץ רוח היחידה ונחישות... בקיומם הכל אפשרי ובהעדרם כל דבר אחר כמו, תכנון, הכנות וייצור, לא ייתכנו".

לכל יחידה בצה"ל יש מורשת משלה. ישנן יחידות שהיו קיימות כבר בימי מלחמת העצמאות, ואחרות שקמו מאוחר יותר. אך בכל מקרה ליחידות כולן חלק בתולדותיו של צה"ל, ובחינת ההיסטוריה יוצרת תחושת עבר משותף ורצון להשתייך למסורת של היחידה.

על אף שהמפקדים ימצאו כי ניתן לעשות בהיסטוריה שימוש רב ליצירת המוראל של היחידה ולשימורו, יש לנהוג בה זהירות רבה ולהקפיד על דיוק והגינות. שימוש לא מושכל במורשת היחידה או בתולדות צה"ל, עלול להביא נזק יותר מאשר תועלת ובמקום לטפח את רגש אהבת המולדת עלול לטפח ציניות.

אסטרטגיה טקטיקה ולוגיסטיקה

שלושת הנושאים הללו הינם היבטים שונים של אותו דבר עצמו. שלושתם חיוניים להצלחה בקרב, הם בעלי חשיבות שווה ובעלי ערך מחקרי שווה. האסטרטגיה (תורת המלחמה והמצביאות) מטפלת בהגדרת יעדים ובהיקף נרחב של השיטות להשגתם. הטקטיקה (תורת הקרב והמערכה) מטפלת בהערכות הייחודיות של כוחות ואמל"ח, שמטרתה הוצאה לפועל של האסטרטגיה, ואילו הלוגיסטיקה (התחזוקה) מטפלת בכל הכרוך באחזקה, פינוי הספקה הובלה ושאר הפנים של תמיכה תחזוקתית בכוחות הלוחמים ובאמל"ח שברשותם. במלים אחרות: תורות המלחמה והקרב מעמידות את המסגרת לניהול מבצעים צבאיים, בעוד התחזוקה מעמידה את האמצעים, ושלושתן מעוצבות ע"י החברה, שעליה הן אמורות להגן. בעוד האסטרטגיה מגשרת בין יעדי מדיניות החוץ לבין כוחות הצבא והטקטיקה, בין היעדים הצבאיים לבין החייל והאמל"ח שברשותו, הרי התחזוקה מגשרת בין הכלכלה

הלאומית למבצעי הכוחות הלוחמים. בנוסף להיות האסטרטגיה הטקטיקה והלוגיסטיקה תחומים בעלי השפעה הדדית, הם גם תחומי מחקר מאוד דינמיים בהישענם על שינויים תכופים בטכנולוגיה בכלכלה ובחברה.

נשאלת אם כן השאלה האם בנושא הנתון כל כך לשינויים יש רלוונטיות כלשהי לגישה ההיסטורית בלא שימוש בשיטות משלימות כגון משחקי מלחמה, דמייני קרב וניתוח מערכות? אכן ההישענות על היסטוריה בלבד עלולה להיות מסוכנת, אך זו תהיה שגיאה חמורה לחשוב שהמבט לאחור מגביל באיזשהו אופן את גמישות העיסוק בהווה. אם החייל ילמד את השלבים העיקריים במלחמות העבר הוא יהפוך עירני וזהיר יותר בגישתו לאמל"ח חדש, לחוסר ניסיונם של טירונים, לאפשרויות מודרניות לתובלה אל היעד, ועוד.

לימוד כזה לא יפיק נוסחאות או פתרונות קסם, אך ייצור את העירנות לצורך בשינויים. ההיסטוריה מספקת לנו את המידע ואת הנתונים הנחוצים לשפוט רעיונות, תורות לחימה ונהלים. כיצד יהיה בידינו, בהעדרה, לשפוט את אפשרויות היישום או הדחייה של רעיון חדש, ואף לבדוק אם הוא בכלל חדש? בנוסף ללקחים שניתן להפיק ממנה באופן ישיר, מספקת ההיסטוריה ניסיון משותף כה רב של המין האנושי המאפשר לפתח את הדמיון היוצר. הדמיון אינו קיים באופן עצמאי מתהליך מנטלי כלשהו. אלא הוא בעיקרו הניסיון האישי והמשותף של הכלל והיכולת לניתוח והרכבה. תפקידה של ההיסטוריה הצבאית הוא לספק ניסיון עשיר, אשר ממנו יוכלו מנהיגים בעלי דמיון ליצור שיטות חדשות לטיפול במצבים חדשים.

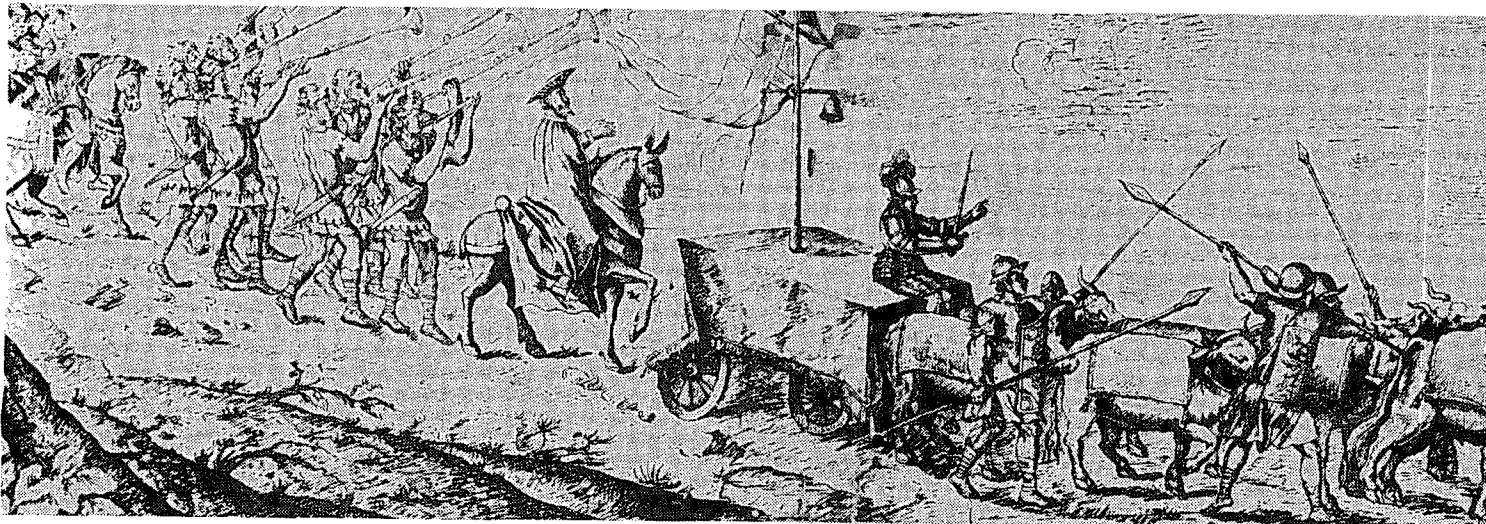
מקצועיות ופיתוח כושר שיפוט

מקצועיות נוצרת משילוב של מומחיות, ידע, אחריות והיכולת להשתלב בעבודת צוות בגורם

האחרון. אין שוני רב בין המקצוע הצבאי למקצועות אחרים, אשר גם בהם קיימת מידה מסוימת של ערכים הנוצרים כתוצאה מחיבור של מספר פרטים ליחידה אחת והרגשה של אחדות אורגנית. הרופא אחראי לבריאות החולה בדיוק כמו שהצבא אחראי לביטחון החברה, על אף שלכל המקצועות יש אחריות כלפי החברה. המקצוע הצבאי ייחודי בכך שהוא מהווה במידה רבה מונופול של המדינה. בהתייחס להתפתחות הידע המקצועי שונה המקצוע הצבאי באופן מהותי ממקצועות אחרים בכך שרק לעתים רחוקות יביא החייל לידי ביטוי את יכולתו בשדה הקרב, ולרוב לא יותר מפעם או פעמיים בחייו. דומה הדבר לרופא שיניים שתורגל כל חייו על שיני דמה עד אשר ביצע לבסוף ניתוח בודד אחד. או לשחקן כדורגל אשר מתאמן כל הזמן כנגד בובות במגמה לשחק לבסוף משחק חשוב אחד, מובן שככל שתהינה פחות מלחמות כך ייטב הדבר הן לפרט והן לחברה, אך כאשר מדובר בלימוד מקצוע על החייל להתבסס בעיקר על משחקי מלחמה, סימולציות, מחקרים צבאיים והיסטוריה, כדברי מייכל האוורד:

"ההבדלים המתרחשים בין מלחמה אחת לשנייה בתחומי הטכנולוגיה והחברה הם רחבי היקף, על כן מחקר היסטוריה צבאית בלתי מושכל אשר איננו לוקח בחשבון שינויים אלה יכול להפוך בקלות מסוכן יותר מאי קיום מחקרים כאלה כלל. כמו המדינאי, על החייל לבחור בין הסכנה הטמונה בחזרה על שגיאות העבר בשל בורות לבין האפשרות שישאר מוגבל בשל לקחים שהופקו מההיסטוריה ואשר השינוי בתנאים גרם לכך שלקחים אלה הפכו חסרי ערך".

אפילו חייל מקצועי אשר לחם בשדה הקרב יזדקק לבחינה ולהערכה מחדש של ניסיונו. כל אדם רגיש יותר למראה עיניים מאשר להקשבה לאחרים או לקריאה. דבר זה נשמע כאינסטינקט בריא, אך בעיניי צבא לאמירה "אני הייתי שם"

U.S department of The Army Pamphlet No. 20-200 (Department of The Army 1956) p. 3-4
 James A. Huston, **The Sinews of War: Army Logistics 1775-1953** Washington 1966.
 Michael Howard, "The Use and Abuse of Military History" **The Journal of The Royal United Service Institute**, February 1962.
 Department of The Army Ad Hoc Committee **Report On The Need For The Study of Military History**, West Point 1971.

3. שחילים הם בדרך כלל בלתי גמישים, מיליטריסטים וצרי אופק בטעות יסודה".
 ולבסוף, זהו תחום השייך בראש ובראשונה למדעי הרוח. בלימוד ההיסטוריה ביכולתנו ללמוד את מעלותינו ומגבלותינו שלנו ושל האחרים, ואנו עשויים בכך ללמוד לשלוט בעצמנו ולהנהיג אחרים. היכולת להבין את ההיסטוריה מתחילה בהבנת החיים עצמם.

אין בסיס מספיק, שניתן להפיק ממנו מסקנות. ניסיונו הקרבי של החייל, שהינו נקודת מבט האישית ילקה תמיד בחלקיות או בדעות קדומות. מכאן שלא די בניסיון אישי להבנה בהירה וכוללת, וניצולו הנכון יהיה רק אם ייחקר באמצעות ניסיונם של אחרים.

ההיסטוריה הצבאית יכולה להיות רלוונטית לחניך לסטודנט במישורים שונים; היא מספקת את הצימאון לידע ואף יוצרת אותו; והופכת יותר נוגעת לאדם ככל שהוא מתמסר למחקרה. היא יכולה אפוא להוות מכשיר נחוץ במיוחד במאבק לזהות מקצועית. "בדרך של למדנות בעיקר עצמית... יכול הקצין להכין עצמו למגעים עם הדרגים המדיניים ועובדי המדינה האחרים שבהם הוא מוקף ואשר הם בדרך כלל בעלי השכלה גבוהה, ולהוכיח כי הדעה הקדומה

הערות

1. Jay Luvaas, **The Military Legacy of The Civil War**, Chicago 1959, p. 139.
 2. Jacques Barzun and Henry F. Graff, **The Modern Researcher**, New-York 1962, R. III

